

Jouhea yleisesitys

OLLI KANGAS

Anu Kantolan ja Mikko Kauton kirja on vaikea arvosteltava. Kirja-arvostelunhan tulisi tiivistettyä ja yleistajuisesti esittää teoksen keskeinen juoni – tieteellisen tutkimuksen kohdalla myös menetelmä, aineisto ja tulokset – sekä lopuksi kriittisesti keskustella näistä kaikista. ”Hyvinvoinnin valinnat” ei ole tutkimus vaan tiivistetty, hyvin ja sulavasti kirjoitettu yleisesitys. Siksi kirjasta on vaikea laatia arviota, joka tekisi sille täyttä oikeutta.

Kirja pohjautuu Suomen itsenäisyyden juhlarahaston Sitran vuonna 2002 järjestämiin asiantuntijaseminaareihin, joihin kutsuttiin nelisenkymmentä eri alojen asiantuntijaa keskustelemaan hyvinvointivaltion tilasta ja tulevaisuudesta. Kantola ja Kautto ovat koonneet kirjan osittain näiden keskustelujen, osittain erilaisten selvitysten ja aiempien tutkimusten pohjalta.

”Hyvinvoinnin valinnat” pohjaa viittä keskeistä teemaa, jotka vaikuttavat suomalaisten hyvinvoinnin valintoihin. Kyseiset teemat, joille kullekin on omistettu oma lukunsa, käsittelevät globaalitaloutta ja verotusta (luku 1), väestön ikääntymistä ja sosiaalimenojen kasvua (luku 2), työstä syrjäytymistä ja köyhyyttä (luku 3), aluekehitystä (luku 4) ja julkisia palveluita (luku 5). Anu Kantola on kirjoittanut luvut 1 ja 5, muut luvut ovat Mikko Kauton käsialaa. Kirjan yhteenvedon on kirjoittajien yhteistyön tulosta.

Globalitaloutta käsittelevässä luvussa Anu Kantola asettaa Suomen mallin laajempaan perspektiiviin. Koska pohjoismai-

seen hyvinvointivaltiomalliin on kuulunut verorahoitteisuus, ei siis ole kovinkaan yllättävää, että tilanteessa, jossa sekä pääomat että osaajat ovat liikkuvia, verotus, verojen harmonisointi ja verotuksen tason ylläpitäminen saavat palstatilaa. Kantolan lopputulema on hivenen ambivalentti. Verotuksesta ja kilpailukyvystä on paljon puhetta, mutta luotettavia tutkimustuloksia hyvin vähän. Globalisaatiolla voidaan perustella verotuksen roimaa laskua: uusissa avoimissa olosuhteissa emme voi jatkaa nykyistä verolinjaa. Mutta toisaalta: Suomen kilpailukyky verotuksesta ja suuresta julkisesta sektorista huolimatta – tai kenties juuri näistä syistä – on erinomainen, ja uusissa oloissa valtion on muodostettava puskuri maailmanlaajuisia talouden heilahteluja vastaan, mikä edellyttää kohtalaisen korkeaa verotaso. Globaalitalouspuhe näyttääkin olevan mitä suurimmassa määrin poliittista.

Suomi vanhenee kovaa vauhtia. Eläkeläisten osuuden kasvu heikentää huoltosuhdetta, nostaa eläke- ja vanhuspalvelumenoja. Tämän seurauksena eläkevakuumaksut ovat nousussa, ja palvelutkin täytyisi jotenkin rahoittaa. Tästä Mikko Kauton mukaan vallitsee yksimielisyys. Sen sijaan kasvun suuruusluokka on katsojan silmässä. Yksimielisyys vallitsee niin ikään siitä, että työttömyys on edelleen sietämättömän korkealla tasolla ja vaatii liikaa taloudellisia resursseja. Mutta taas kerran keinoista kiistellään. Mikä on kepin ja porkkanan rooli? Olisiko

Anu Kantola & Mikko Kautto
Hyvinvoinnin valinnat
Suomen malli 2000-luvulla
Helsinki: Sitra & Edita, 2002
172 s.

tuloerojen kasvu parasta lääkettä työttömyyteen? Tämän lääkkeen annostuksessa ollaankin jo kolmen vuosikymmenen takaisissa luvuissa, mutta tauti ei vain näytä hellittävän. Ja näyttää siltä, että lääkkeellä on myös omat sivuvaikutuksensa. Syrjäytyneisyys, olipa sitten kyseessä yksilöt tai alueet, on pahempi ongelma kuin aikoihin.

Toiseksi viimeisessä luvussa Anu Kantola pohtii julkisten palvelujen uusia haasteita. Suomi näyttää olevan puun ja kuoren välissä. Yhtäältä esimerkiksi terveydenhuoltomenot on onnistuttu painamaan EU:n alhaisimpiin ja tavoitteena on saavuttaa lisäsäästöjä ja näin ”tehostaa” palvelutuotantoa. Toisaalta pulmana on se, että palvelut ovat jo nykyisellään niin tehokkaita, että palvelusta ei juuri voi puhua. Laatu on mitä on ja laadun tekijät ovat loppuun jalaneita.

Viimeisessä luvussa tekijät hahmottavat edellisten esitysten pohjalta Suomen mallin mahdollisia muutossuuntia. Missä määrin Suomessa on sitouduttu pitämään kiinni niistä periaatteista, joiden nimiin pohjoismaisessa hyvinvoinnissa on vannottu? Ollaanko meillä siirtymässä kohti Keski-Euroopan va-

kuutusperusteista tai angloamerikkalaista markkinavetoista mallia. Kullakin mallilla on etunsa ja haittansa. Sekä tekijät että esipuheen kirjoittanut toimeksiantaja näyttävät uskovan siihen, että nyt tehtävien hyvinvointia koskevien valintojen seurauksena on ”uudenlainen Suomen malli”. Siihen, millainen tämä malli on, tekijät eivät vastaa. Kysymykset jätetään poliitikoille pohdittavaksi.

”Hyvinvoinnin valinnat” -kirjan lukeminen herätti kahdenlaisia tuntemuksia. Ensimmäisellä lukemiskerralla ihastuin tekstin sujuvuuteen ja esityksen eleganssiin. Toisella kerralla päällimmäisenä oli pettymys tekstin yleisyyteen. Kirjassa toki kuvataan Suomen tilanne puolelta ja toiselta. Pulma onkin juuri siinä, että kirjan toisaalta ja toisaalta -tyyppisen esitystavan vuoksi tarina jää deskriptiiviseksi, teoriattomaksi ja historiattomaksi. Olisin kaivannut myös enemmän kansainvälisiä vertailuja, jotka olisivat ryydittäneet analyysiä. Suomi olisi asettunut perspektiiviin.

On sinänsä kiintoisaa, että kirjoittajat puhuvat valtiosta globaalitalouden puskurina samassa hengessä, jossa Peter Katzenstein aikoinaan selitti pienten, avointen kansantalouksien suurta sosiaaliseksi. Toinen vanha teoreettinen juonne, jota kirjoittajat olisivat voineet hivenen käsitellä, on ns. teollistumisen logiikka. Teollistumisen logiikka -teesisähän esitettiin, että teollistuminen on luonnonlain omainen prosessi, jonka vaikutukset ovat samankaltaiset kaikissa maissa.

Kansallisen politiikan on yksinkertaisesti sopeuduttava universaaleihin vaatimuksiin. ”Globalisaation logiikassa” maapalloistuminen on se taikasana, joka muuttaa poliittisen päätöksen teon pelkäksi sopeutumisen tekniikaksi. Näillä teoreettisilla juonteilla esitykseen olisi tullut syvyyttä, mutta tämäntyyppinen aines ei kenties olisi sopinut toimeksiantajan pirtaan.

Toinen lähestymistapa, joka olisi tuottanut hedelmää, olisi ollut lähteä liikkeelle sosiaalisista riskeistä, niistä ongelmista, joihin sosiaalipolitiikalla yritetään etsiä vastauksia. Tällöin kirjoittajat olisivat voineet tarkemmin ja konkreettisemmin eritellä ja esitellä niitä vaihtoehtoisia tapoja, joilla ongelmia on eri aikoina ja eri maissa ratkottu. Nyt kirjassa tyydytään yleistasoiseen ja siitä johtuen aika hampaattomien vaihtoehtojen kuvaukseen. Otan yhden esimerkin. Kirjassa todetaan syrjäytymisen muodostavan suuren ongelman. Niin ikään kirjassa keskustellaan perusturvaan liittyvistä heikkouksista. Tästä huolimatta kirja ei anna konkreettisia vaihtoehtoja perusturvan parantamiseksi.

Kirja on toimeksiantonsa mukaisesti nykyhetken ja tulevaisuuteen orientoitunut. Katsaus puolueiden historiallisiin kannanottoihin olisi paljastanut, että mikään yksituumainen ”vahva poliittinen projekti” hyvinvointivaltio ei Suomessa ole ollut, kuten tekijät väittävät. ”Jo riittää tuki ja holhous” oli hyvin vahvasti esillä suurimpien porvarillisten puolueiden ohjelmassa jo 1950-luvulla. Niin ikään jo

tuolloin puolueohjelmat tiesivät, että korkea verotus ja suuri julkinen sektori tappavat yrittäjyyden, ajavat yritykset ja osaajat ulkomaille. Mitään uutta ja mullistavaa oppia tähän keskusteluun ei sisälly.

Kirjan lähtökohtana on se, että hyvinvoinnin valinnat kuuluvat kansalaisille ja heitä edustaville puolueille. Näitä valintoja ja päätöksiä palvelemaan kirja on tarkoitettu. Kyyninen lukija tosin huomauttaa, että monet niistä valinnoista, joita kirjassa peräänkuulutetaan, on jo hiljaisuudessa tehty. Suomen hyvinvointimallia muutetaan hiljaa ja hivuttamalla. Olen kirjoittajien kanssa täysin samaa mieltä siitä, että ”tuloksena on uudenlainen Suomen malli”.

Kaiken kaikkiaan edellä esitetyistä kriittisistä huomioista huolimatta ”Hyvinvoinnin valinnat” onnistuu mielestäni ensimmäisessä tavoitteessaan, keskeisten ongelmien kuvaamisessa, suhteellisen hyvin. Esitys on jouhea ja luonnikas. Sen sijaan kirjoittajat eivät onnistu yhtä hyvin toisessa päätavoitteessaan, ratkaisuvaihtoehtojen analysoimisessa. Vaihtoehtoiset skenaarit, jos niitä ylipäättään esitetään, ovat niin yleisiä, että niistä ei juuri ole politiikan tekemisen ohjenuoraksi. Kirja päästääkin poliittikot aivan liian helpolla. Poliitikkojen on edelleenkin mahdollista laskea verotusta, parantaa palveluita ja toimeentuloturva ja tehdä tämä kaikki taloudellista kehitystä tukevalla tavalla uudessa globaalissa taloudessa.